

بینامتنیت قرآنی در خطبه های نهج البلاغه

ریحانه ملازاده، زهرا فرید،

استادیار و عضو هیأت علمی دانشگاه الزهراء(س)، ایران، تهران. r.mollazadeh@alzahra.ac.ir

استادیار و عضو هیئت علمی دانشگاه الزهراء(س)، ایران، تهران. haghjo.susan@gmail.com

چکیده

نهج البلاغه گنجینه تبلور اندیشه مولای متقیان است. از آنجا که امام علی(ع) در خانه وحی و در دامن پیامبر(ص) تربیت شد، طبیعی است که بیشترین تأثیر را از قرآن پذیرفته باشد. در خطبه ۱۲۱ نیز امام درباره این رابطه می‌فرماید: «وإنَّ الكتابَ لمعی ما فارقتَه مذ صحبتَه». این جمله کوتاه بیانگر پیوند ژرف امیرالمؤمنین با قرآن است.

پژوهش حاضر برای نشان دادن گوشه هایی از این رابطه با تکیه بر نظریه بینامتنیت به بررسی و تحلیل گزیده هایی از خطب پرداخته است. بینامتنیت که به معنای خوانش متن با توجه به متون دیگر است در اواخر دهه ی ۶۰ توسط ژولیا کریستوا و با تکیه بر اندیشه های باختین مطرح شد و جنجال زیادی برانگیخت. این نظریه در گذر زمان روند رشد و تکامل خود را به سرعت طی کرد و به مشرق زمین راه یافت، به طوری که امروزه ناقدان و ادیبان آنرا به عنوان تکنیکی برجسته برای بررسی متون به کار می‌برند.

در جستار حاضر نویسندگان پس از تعریف نظریه بینامتنیت و نگاهی کوتاه بر سیر تاریخی آن از دیدگاه ناقدان غربی، به بررسی بینامتنیت قرآنی در خطب منتخب پرداخته‌اند تا ضمن تعیین نوع بینامتنیت، الهام گرفتن امام را از قرآن با شیوه تحلیلی توصیفی نشان دهند. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد بینامتنیت موجود در کلام امام غالباً از نوع اجترار و امتصاص بوده و نوع حوار در آن مشاهده نشد.

کلید واژه ها: قرآن، امام علی(ع)، نهج البلاغه، خطبه، بینامتنیت.

۱. مقدمه

حضرت علی(ع) در نهج البلاغه در ۱۲۱ مورد به طور صریح به آیات قرآن کریم استشهاد کرده اند. بخشی از آیات مذکور به دلیل تفسیر امام از آیات است که در پاسخ به پرسشهای مردم بیان فرموده‌اند. بخش دیگر آن نیز شواهدی است که امام(ع) برای اقناع مخاطب بدان احتجاج و استدلال نموده‌اند.

امام(ع) در خطبه های خود از قرآن کریم که منبعی غنی و گهربار در تمام ابعاد به‌شمار می‌رود بهره های فراوانی برده‌اند. این موضوع در قالب اقتباس از دیرباز مورد توجه پژوهشگران قرار داشته است. اقتباس‌های امام(ع) از قرآن کریم را می‌توان به دو بخش تقسیم نمود: